

ПРОБЛЕМИ РАЗВИТИЯ ВНЕШНЕЭКОНОМИЧЕСКИХ СВЯЗЕЙ И ПРИВЛЕЧЕНИЯ ИНОСТРАННЫХ ИНВЕСТИЦИЙ: РЕГИОНАЛЬНЫЙ АСПЕКТ

СЪВРЕМЕННИТЕ ИЗМЕРЕНИЯ НА КОРПОРАТИВНИЯ МЕНИДЖМЪНТ

Денева А., СА доц. д-р „Д. А. Ценов“ – Свищов, България¹

Управлението като вид човешка дейност е толкова старо, колкото и самата цивилизация. Затова говорят и намерените глинени таблички от древен Шумер, на които има сведения за търговски сделки, закони и управленска дейност.² Това означава, че още през третото хилядолетие преди нашата ера е съществувала определена управленска практика.

Без нейното развитие не биха могли да бъдат създадени и такива значими исторически паметници като висящите градини на Вавилон, пирамидите на древен Египет, градът на майите, храмовете на Гърция и т.н. Дълги години преди раждането на Христос в Древен Китай е съществувала високоразвита система на бюрократическо управление.

Разбира се тези управленски практики са коренно различни от практиките на нашето съвремие. Управлението като теория и практика преминава дълъг път на развитие, съпътстван от възникването на много и различни теории и трактовки за неговата същност, място и роля в съвременната цивилизация. В края на XX-тото столетие се оформя визията на съвременния мениджмънт. Характерни неговии особености са:

1. Осъзнаването на новото значение на материално-техническата база на съвременното производство.

2. Засилването на вниманието върху различните форми на демократизация на управлението, участие на работниците в управлението.

3. Акцентирането върху необходимостта от решаване на екологичните проблеми на производството и търсенето на нови начини за съхраняване на ресурсите за бъдещите поколения при отчитане на нарастването на темповете на икономическо развитие.

Всичко това ни дава основание отново да си зададем въпроса какво представлява всъщност мениджмънтът днес и кои са неговите специфични характеристики? Самото понятие “мениджмънт” /*management*/, има американски произход и не може да бъде дословно преведено. В повечето случаи под мениджмънт се разбира определен вид управленска дейност.

Съгласно установената традиция в литературата по управление трактовката на този термин е доста широка. С него се обозначават твърде много неща:

- начин на общуване с хората;
- начин на управление;
- управленски опит и навици;
- управленски орган и т.н.

Според Оксфордския речник “мениджмънт” е преди всичко метод, стил на управление и начин на общуване с хората.

В руската теория и практика под мениджмънт се разбира управлението на производството, съвкупността от форми и средства за управление, с цел повишаване ефективността на производствената дейност.

У нас този термин също доби много широка гражданственост. Той се прилага в редица сфери на дейност. Най-често под мениджмънт в нашата стопанска теория и практика се разбира управление, създаване и успешно развитие на дадена стопанска структура или на определена сфера на икономиката.

По принцип съществува определена степен на тъждественост между понятията “мениджмънт” и “управление”. Второто обаче, е с по-широко значение. Управлението може да бъде отнесено към много повече сфери на дейност, докато мениджмънтът е свързан преди всичко със стопанската дейност. Така например може да се говори за мениджмънт на производството, на услугите, на обучението и др., но не и за мениджмънт на определени видове човешка дейност /управление на автомобил/, на биологичните системи, живата и неживата природа и т.н. В същото време прилагането на термина “управление” към тях е напълно правомерно.

Мениджмънтът се свързва преди всичко с предприемаческата дейност на хората. От тази гледна точка той представлява особен вид самостоятелна професионална дейност, осъществявана в пазарни условия и насочена към постигането на определени положителни крайни резултати. Типичен негов белег е рационалното използване на различни видове ресурси.

Като вид управленска дейност мениджмънтът включва изпълнението на определени функции - планиране, контрол, координиране, организиране, мотивиране и др. Това именно дава основание той да бъде разглеждан и като умение да се постигат предварително набелязани цели посредством оказване на влияние върху труда и мотивацията на работещите в дадена организация. От тук идва и неговата трактовка на вид изкуство за общуване с хората.

Като наука мениджмънтът представлява система от знания, обобщаваща натрупания за хилядолетия практически опит на човечеството. Той включва различни концепции, теории, принципи, методи и форми на управление. Науката мениджмънт е насочена преди всичко към разясняване същността и особеностите на управленския труд, разкриване на връзките между причина и следствие, обосноваване на основните фактори, влияещи върху ефективността на човешкия труд.

В заключение може да се каже, че мениджмънтът като понятие означава твърде много неща:

- организация на производствената дейност;
- стремеж към повишаване на нейната ефективност;
- икономическа и стопанска самостоятелност;
- свобода на управленските решения и т.н.

Задачите на мениджмънта изцяло зависят от мащаба на производствената дейност. При малките стопански структури, които са преобладаващи в структурата на съвременната българска икономика и които се отличават с ограничен размер на производството и персонала, съчетаване и съвместяване на множество дейности и работи, задачите на мениджмънта са твърде комплексни и разностранни. Най-общо те могат да се сведат до:

- ✓ определяне на основните цели на предприятието;
- ✓ разработка на система от дейности и мероприятия за тяхното постигане;
- ✓ осигуряване на необходимите количества ресурси и тяхното рационално влягане в производството;
- ✓ установяване контрол върху дейността и изпълнението на поставените задачи.

Всичко това в крайна сметка осигурява постигането на определено равнище на ефективност на производствената дейност, печалба и рентабилност, които са от особена важност за малките стопански единици.

Основните аспекти на мениджмънта се свеждат до:

- ✓ икономически;
- ✓ социален;
- ✓ правен;
- ✓ организационно-технически.

Икономическият аспект намира израз в управлението на производствения процес и постигане целите на предприятието.

Предпоставка за неговото осъществяване е координацията на материалните и трудовите ресурси на производството.

Социалният аспект на мениджмънта се реализира посредством дейността по организация и управление на персонала на

ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ ВНЕШНЕЭКОНОМИЧЕСКИХ СВЯЗЕЙ И ПРИВЛЕЧЕНИЯ ИНОСТРАННЫХ ИНВЕСТИЦИЙ: РЕГИОНАЛЬНЫЙ АСПЕКТ

фирмата. Той включва в себе си както отношенията на подчинение и власт, така и определени социални функции, свързани с културата на обществото, традициите, ценностите и обичаите.

Правният аспект изцяло отразява структурата на държавните, политическите и икономическите институции, осъществяващи държавната политика в икономиката. Особена е ролята на търговското законодателство, което регламентира същността, правата и задълженията на стопанските субекти и на държавното регулиране на бизнеса посредством системата от икономически закони - за приватизацията, за конкуренцията, данъчната политика и т.н.

Организационно техническият аспект е изцяло свързан с разработването на стратегията на предприятието. Той намира израз в проектирането, организацията и контрола на производствената дейност, мотивиране на персонала и други.

Едно от най-важните направления на съвременния мениджмънт е „корпоративния мениджмънт“.

Понятието „корпоративен мениджмънт“ навлиза в стопанската практика сравнително отдавна – в средата на 60-те години. Макар, че като организационна форма „корпорацията“ възниква още през късното Средновековие, то едва в последните десетилетия започва масово да се говори за нея в управленската теория и практика.

Терминът „корпорация“ е с латински произход (corporatio) и означава *съюз, обединение, общество*. Съгласно съвременните трактовки „корпорацията (corporation), представлява:

1. Сдружение от двама или повече души, които образуват едно „юридическо лице“, което има съвсем различен статут от този на отделните физически лица – учредители. Корпорацията действа от свое име и за своя сметка, има печат, с който легализира своите правни действия, и е длъжна да спазва законите.

2. Обединение от хора, които действат като единен орган.”²

Това двояко тълкуване на същността на разглежданото понятие е следствие от съществуването на две основни икономически школи и теории, които са свързани с проблемите на корпорацията.

Първата от тях е неокласическата икономическа теория, която третира предприятието като самостоятелен икономически обект, преобразуващ изходните ресурси в процеса на производството до крайни готови продукти. На тази основа тя разглежда съвременната икономическа система като модел на съвършената конкуренция и на свободния пазар. Съгласно него икономиката представлява съвкупност от голямо количество икономически субекти (предприятия), действащи самостоятелно в условията на свободни пазарни отношения. В процеса на това съществуване съвсем естествен е стремежът към нарастване и обединяване, което води до създаването на съвременните корпорационни форми.

Втората теория, третираща проблемите за същността и развитието на корпорацията е институционалната теория. Съгласно нея пазарът представлява система на икономически отношения, основаващи се на търсенето и предлагането.

От тук е и схващането за пазарната икономика като сделка между два стопански субекта – продавач и купувач, които обменят отделни ценности в пропорции, определени от търсенето и предлагането. От съществено значение за осъществяването на тази сделка е наличието на институции, правила и норми.

Съгласно тази теория икономиката представлява съвкупност от пазари, фирми, предприятия и институции, които влизат помежду си в определени връзки и взаимоотношения, наречени „контрактни“ (relational contracting). Следователно корпорацията е самостоятелен икономически субект, обединяващ във времето и пространството разнообразни контрактни социално-икономически процеси, насочени към получаването на мултипликационни ефекти.³

Не само представителите на тези две икономически школи са се опитали да изяснят същността и особеностите на корпорацията. И много други автори, между които И. Ансофф, П. Дракър, А. Тофлър, Ф. Фукуяма и др., също имат различни трактовки на разглеждания проблем и са наблюдавали на определени негови особености.

Първоначално под корпорация се разбира обединение на свободни стопански субекти за постигане на определени цели. Поради тази причина възникването и развитието на корпорациите се свързва с обособяването и разширяването на акционерната собственост, като основа за тяхното съществуване. Еволюцията на тази собственост представлява и еволюция на корпорациите. Акционерният капитал, вътре в тях, се състои от материално-веществените активи, ценните книжа и паричните средства на акционерното дружество. Особено важна роля за неговото нарастване имат ценните книжа и участието във фондовите борси, което позволява навлизането и утвърждаването както на националните, така и на международните капиталови пазари. По този начин нарастват и самите корпорации и се задълбочават техните връзки с финансово-кредитните институции. Това води до възникването вътре в корпорацията на съответни финансово-кредитни организации. По този път формирането и осъществяването корпоративната политика става не от отделните физически лица-акционери, а от юридическите лица, притежаващи голяма част от акциите, понякога и контролните пакети.

Така корпорацията се превръща в особена форма на организация на предприемаческа дейност. Характерно за нея е разграничаването на отговорността на корпорацията от отговорността на отделните акционери в нея. По този начин тя придобива статуса на самостоятелно юридическо лице.

Всички тези процеси, характеризиращи съвременното развитие на корпорацията са дали основание на И. Ансофф да формулира следното определение за нейната същност: *„Корпорацията представлява широко разпространена форма на организация на предприемаческата дейност в страните с развита пазарна икономика, която се характеризира с дялова собственост, самостоятелен юридически статус и съсредоточаване на управленските функции в ръцете на висшия ешалон от професионални управляващи, които не са акционери в нея.“*⁴

На сегашния етап от развитието на световната икономика определяща качествена характеристика на корпорацията се явява нейния **транснационален характер** и разпространението и както в производствената, така и в търговската сфера.

Съвременната корпорация включва в своя състав както чисто производствени, така и непроизводствени и финансови дъщерни компании, което позволява нейното утвърждаване на съответните национални пазари.

Типичен белег на всяка една корпорация още от първите етапи на нейното възникване и развитие е стремежа към постигане на максимална ефективност. Това съвсем естествено предполага строго разграничаване на отговорностите между собствениците и наемните работници и води до противопоставянето им едни спрямо други. Краен израз на желанието за максимална печалба е стремежа към господство в определена сфера. По този начин всяка една корпорация се превръща в стопанска система, чието развитие е изцяло подчинено на задачата за увеличаване на печалбата. Това обаче не означава, че не настъпват определени промени вътре в системата, адекватни на промените в околната среда. Точно обратното – с измененията в обществото, в неговата ценностна система, жизнено равнище и т.н. настъпват и значителни трансформации във вътрешната структура на корпорацията. Именно те дават основание съвсем условно разбира се, да се разграничат три основни периода в развитието на корпорациите и оттам на корпоративния мениджмънт.⁵

1. От началото на 50-те до края на 60-те години на миналия век – типичен негов белег е отливът от масовото производство. Високите темпове на развитие на научно-техническата дейност водят до утвърждаване на нови технологии, гъвкава специализация, децентрализация на производството и нарастване самостоятелността на отделните корпорации.

² Йохансон, Х., Дж. Т. Пейдж Световен речник по мениджмънт., т. I, Делфинпрес, 1992, с. 95.

³ Уилъямсон, О.И. Економическите институти капитализма: фирми, пазари, отношенческа контракция. Санкт Петербург, 1996, с. 98.

⁴ Ансофф, И. Новая корпоративная стратегия, Питер, 1999, с. 43

⁵ Иноземцев, В. Цели и структура корпорации как основы ее конкурентноспособности.

<http://www.cfin.ru/press/management>

ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ ВНЕШНЕЭКОНОМИЧЕСКИХ СВЯЗЕЙ И ПРИВЛЕЧЕНИЯ ИНОСТРАННЫХ ИНВЕСТИЦИЙ: РЕГИОНАЛЬНЫЙ АСПЕКТ

2. От началото на 70-те до края на 80-те години – този етап се отличава с децентрализация на функциониращите стопански структури. В резултат на делегиране на правата на по-долните йерархични равнища нараства в значителна степен творческият потенциал на работниците и се разширява участието им в процеса на вземане на управленски решения. Тези процеси неминуемо водят до определени промени в структурата на корпорациите, но като цяло не са свързани с дълбоки същностни изменения.

3. От края на 90-те години – през този етап завършва периода на класическата индустриална корпорация. Тя започва да се превръща в специфична социална общност, която рязко променя своята вътрешна структура. По значимите трансформации се извършват в следните направления:

- нараства ролята на интелектуалния капитал на корпорацията – интелектуалните работници се превръщат в решаващ фактор за нейния успех;
- настъпва промяна в традиционните взаимоотношения между собственици и наеман персонал. На преден план излиза виждането за съпричастност, колегиалност и взаимно доверие, а не на подчиненост;
- производствената дейност на корпорацията придобива характеристиките на цялостен процес, в който решаваща е ролята на специалистите, притежаващи адекватна и всеобхватна информация за него;
- формира се специфичен социално-психологически климат, който се основава на моралното единство на персонала и взаимното доверие.

В резултат на всички тези промени факторът “собственост върху средствата за производство” загубва своята господстваща роля за възникването и развитието на отделните корпорации.

Настъпилите промени в края на XX^{ти} век в света като цяло доведоха до развитието на т. нар. “нова икономика”, отличаваща се с висока степен на демократизация и децентрализация. Това от своя страна се съпътства от широкото разпространение на малки предприятия, които могат да бъдат създадени с много по-малки инвестиции. Типичен техен белег е интелектуалния им потенциал. Развитието на тези компании се основава на партньорство, взаимно уважение, творчески способности, а не на типичните отношения между собственик и подчинени. Крайните цели на стопанските структури от посочения тип имат ярко изразен неикономически характер.

Разгледаните промени дават основание да се говори и за нов тип корпорации, наречени “креативни”.⁶ Типичните белези на креативните корпорации са следните:

1. Дейността им се подчинява преди всичко на вътрешните стремежи и идеали на техните създатели, а не на икономическата целесъобразност - поради тази причина повечето от тях са свързани с разработването на нови видове продукти и услуги, информационна дейност и др.

2. Устойчивото развитие на корпорацията се основава на творческият потенциал на нейните собственици - в резултат на това успехът зависи не от контрола върху голяма част от капитала на компанията, а от реализацията на творческите възможности. Този тип предприемачи се отнасят към своя бизнес не като към своя собственост, а като към свое творение и именно това осигурява по-висока степен на устойчивост на корпорацията.

3. Този тип корпорации формират стопанската конюнктура, а не са следствие от нея – основната част от тяхната производствена дейност е свързана с наукоемки продукти и услуги. Обикновено те запазват своята тясна специализация и осигуряват условия за нарастване на икономическата свобода на индивидите.

4. Креативните корпорации постоянно се развиват и създават условия за възникването на нови компании.

Промените настъпили в характера и начина на функциониране на корпорациите дават своето отражение и върху развитието на корпоративния мениджмънт. В началните етапи от съществуването на “класическата корпорация” господстващо място сред различните школи и течения заема “фордизма”, който се формира и утвърждава в средата на XX-ти век като водещо социологическо течение.

Неговите основни постановки са особено добре формулиране и развити в книгите на А. Берли и А. Слоун.⁷

По-късния етап от развитието на корпоративния мениджмънт се свързва с “постфордизма” и с теорията за предприемачеството на П. Дракър.⁸

Възникването на по-новите, гъвкави индустриални структури в края на 80-те години намира израз и в утвърждаването на теорията за “адаптивните корпорации”, чийто най-ярък представител е А. Тофлър. Той посочва следните особености на тези корпорации:

- противоречието между собствениците на капитала и наемните работници се трансформира в борба за контрол над отделни сфери на дейност;
- нарастване на дела и значението на интелектуалните работници;
- гъвкавост и адаптивност по отношение промените в околната среда.⁹

В наши дни корпоративен мениджмънт обединява в себе си три основни теории:

1. Теория на съчастието (Stakeholders theory)
2. Теория на посредничеството (Agency theory)
3. Теория на институционалния анализ

Всичко казано до тук ни дава основание да твърдим, че съвременният мениджмънт не може да бъде определян еднозначно. Необходимо е да се прави разграничение между мениджмънта като наука и като практика.

Като наука той представлява съвкупност от писани правила, принципи и методи за управление на организациите. Тя се характеризира със своя определена вътрешна структура и организационно единство. Приоритетно мениджмънтът като наука се свързва с бизнес мениджмънта, макар че според П. Дракър “мениджмънтът не е и не може да означава само бизнес мениджмънт, също както медицината не означава само акушерство”¹⁰.

Като практика мениджмънтът обединява множество методи и подходи за управление на производствената дейност на хората. Тук се включват както добре познатите математически модели, теорията на игрите, компютърните симулации, така и по-специфични елементи като информационни технологии, институции и др. Като практика той се определя преди всичко от интересите на отделните компании, а не от политическите интереси на държавите.

Настъпилото през последните години интегриране на теорията и практиката в мениджмънта е сериозно основание все по-често да се издига тезата за “новата парадигма на мениджмънта”¹¹.

РЕЗЮМЕ

Затвърждения порівняно нового стану в суспільстві - а саме стану підприємств, доводить необхідність володіння знаннями щодо сутності та особливостей сучасних методів управління різноманітним господарським структурам в економіці.

Ця стаття є спробою охопити основні проблеми сучасного менеджменту та охарактеризувати особливості корпоративного менеджменту як

⁶ Инозимцев, В.Л. Творческие начала современной корпорации. Мировая экономика и международные отношения., 1977, №11, с. 18-30.

⁷ Вж. Berle, A.A., G.C. Means The Modern Corporation and Private Property. London, 1977.

Sloan, A.P., Jr. My Yers with General Motors., N. Y., 1991

⁸ Drucker, P. A Dialogue Between Peter Drucker and Isao Nakauchi. Oxford, 1977.

⁹ Toffler, A. The Adaptive Corporation., Aldershot, 1985.

¹⁰ Дракър, П. Мениджмънт предизвикателствата през XXI век. С., 1999, с. 68.

¹¹ Захариев, Ел. Индустриален мениджмънт, В. Търново, 2002, с. 19-30.

ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ ВНЕШНЕЭКОНОМИЧЕСКИХ СВЯЗЕЙ И ПРИВЛЕЧЕНИЯ ИНОСТРАННЫХ ИНВЕСТИЦИЙ: РЕГИОНАЛЬНЫЙ АСПЕКТ

одне з найбільш важливих його напрямків.

Акцентується на необхідності проводити розмежування між менеджментом як наука і як практика, незалежно від спостережуваної в останні роки інтеграції між ними, і на висуненні тези про "нову парадигму менеджменту".

Ключові слова: підприємств, управління, корпоративний менеджмент

РЕЗЮМЕ

Утверждение сравнительно нового сословия в обществе – а именно сословия предпринимателей, доказывает необходимость обладания знаниями относительно сущности и особенностей современных методов управления многообразием хозяйственных структур в экономике.

Настоящая статья является попыткой охватить основные проблемы современного менеджмента и охарактеризовать особенности корпоративного менеджмента как одно из наиболее важных его направлений.

Акцентируется на необходимости проводить разграничение между менеджментом как наука и как практика, независимо от наблюдаемой в последние годы интеграции между ними, и на выдвигении тезиса о „новой парадигме менеджмента”.

Ключевые слова: предприниматель, управление, корпоративный менеджмент

SUMMARY

The establishment of a relatively new class in society - that of entrepreneurs proved the need of possessing knowledge about the nature and characteristics of advanced instruments for managing the diversity of business structures in the economy.

This article makes an attempt to comprise the fundamental problems of contemporary management and to characterize the corporate management features as one of its most important aspects.

Emphasis is made on the need to distinguish between management as a science and as a practice, whatever integration occurred between them in recent years and the idea of “new management paradigm”.

Keywords: entrepreneur, management, corporate management

ЧИННИКИ РОЗВИТКУ СУСПІЛЬНОЇ ФОРМИ ПРАЦІ: ІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В ЕКОНОМІЦІ

Дмитриченко Л.А., к.е.н., доцент. Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського¹

Актуальність теми дослідження. В системі чинників розвитку суспільної форми праці провідне місце посідають процеси інтеграції економічних суб'єктів. Інтеграція – є одною з найвагоміших закономірностей розвитку світової економіки в цілому й національних економік країн світу. Розвиток інтеграційних процесів в сучасній економіці об'єктивно обумовлений самим розвитком продуктивних сил на підґрунті знову ж таки об'єктивного процесу подальшого посилення суспільного поділу праці. Саме суспільний поділ праці поглиблює процеси концентрації, спеціалізації й кооперування праці, чим посилює взаємозалежність економічних суб'єктів, підвищує ступінь усупільнення праці й виробництва, що й обумовлює актуальність і практичну значущість дослідження інтеграційних процесів як чинника розвитку суспільної форми праці.

Аналіз останніх публікацій. Актуальність названої проблеми, її складність і широкий діапазон аспектів дослідження обумовлюють науковий інтерес широкого кола вчених, у творах яких аналізуються інтеграційні процеси та процеси розвитку суспільної форми праці.

Так, методологічні засади інтеграції економічних суб'єктів на сучасному етапі досліджує Косінок О. М. [1].

Інтеграційні процеси у зв'язку з розвитком корпоративного сектору економіки аналізує група вчених Донецького національного університету – Л.І.Дмитриченко, А.М.Хімченко, М.О.Кужелев, М.П.Калініченко [2-3].

Аналіз чинників доцільності та ефективності інтеграції господарюючих суб'єктів здійснює колектив уманських вчених під керівництвом О.О. Непочатенко [4].

Прояви видів втрати зиску в інтегрованих підприємствах виявляє й систематизує І.С. Гостєва, представник вчених Східноукраїнського національного університету ім. В.Даля [5].

Проблеми самоорганізації злиття та поглинання, механізми, умови, наслідки й потенціал цих процесів аналізують представники київської наукової школи В.М.Марченко та С.М.Іщенко [6-7].

Представник харківської наукової школи В.М. Горбатов розглядає питання конкурентоспроможності та циклів розвитку інтегрованих структур бізнесу [8].

Найбільш поширеним аспектом дослідження інтеграційних процесів є аспект інтеграції в АПК. Коло вчених, хто працює у даному напрямку вельми широке, як широким є й діапазон проблем інтеграційних процесів в АПК, що досліджуються рівні різних галузей і форм власності [9-13].

Виділення невирішених проблем і ціль дослідження. Не дивлячись на широкий спектр дослідження інтеграційних процесів, питання інтеграції як чинника розвитку суспільної форми праці не аналізується зовсім, що, на наш погляд, є недоліком методологічного дослідження як самого процесу інтеграції, так і суспільної форми праці. Отже цілком даної наукової статті є методологічне обґрунтування сутності інтеграційних процесів як чинника розвитку суспільної форми праці.

Викладення основного матеріалу. Для усвідомлення інтеграційних процесів в економіці як чинника розвитку суспільної форми праці, скористаємося визначенням поняття «інтеграція» у економічних словниках та енциклопедіях. (Зауважимо, що визначення цього поняття у філософських словниках відсутне.)

У відомому словнику іншомовних слів інтеграція визначається наступним чином: «інтеграція [< лат. *integratio* – відновлення, поповнення < *integer* – цілий] – 1) об'єднання в ціле окремих частин або елементів; 2) процес розширення економічного і виробничого співробітництва, об'єднання національних господарств двох і більше держав [14, с. 474].

Автори першої національної економічної енциклопедії визначають інтеграцію як « поступове зближення та об'єднання економічних суб'єктів у процесі їх взаємодії (взаємовпливу, взаємопроникнення, взаємозбагачення та ін.) [15, с.668]

Теоретично інтеграційні процеси обумовлені розвитком суспільного поділу праці, що в свою чергу обумовлює розвиток суспільного характеру праці, розвиток її суспільної форми, кооперацію праці в масштабах всієї національної економіки й навіть у масштабах всього суспільства. Інтеграційні процеси призводять до переплетіння, взаємопроникнення й зрощуваності економічних суб'єктів інтегрованих структур. На рівні національних економік – до зрощуваності державно-корпоративних капіталів і власності. На міжнародному рівні – до переплетіння й зрощуваності міжнародних монополій інтегрованих країн та до формування наднаціональних органів в єдиний механізм. І хоча транснаціональні корпорації й наднаціональні організації – факт сьогодення, до так званого ідеального стану інтеграційних процесів ще вельми далеко навіть якщо йдеться про національну економіку будь-якої країни. Але процес усупільнення праці на національному рівні, і на рівні світової економіки відбувається. І підтвердження тому – формування й розвиток національних і наднаціональних інтегрованих економічних структур, наприклад, корпорацій, промислово-фінансових груп, агропромислових підприємств тощо.

Інтеграційні процеси у сфері продуктивних сил і у системі господарського механізму є наслідком інтернаціоналізації виробничих відносин. Інтернаціоналізація господарського механізму зближує й об'єднує національні форми і методи державного впливу на економічні процеси, державного регулювання економіки, обумовлює виникнення наднаціональних організацій. Посилення інтеграційних